

2000. – С. 47 – 48; ³Грищенко П.Ю. Головацький // Українська мова. Енциклопедія. – К., 2000. – С. 95; ⁴Максимович М.О стихотворениях червонорусских // Історія української літературної критики та літературознавства. Хрестоматія. – Книга I. – К., 1996. – С. 119 – 120; ⁵Максимович М. О правописании малороссийского языка. Письмо к Основьяненку // Історія української літературної критики та літературознавства. Хрестоматія. – Книга I. – К., 1966. – С. 120 – 121; ⁶Там само. – С. 120; ⁷Там само. – С. 120; ⁸Там само. – С. 121; ⁹Чижевський Д. Філософія і національність // Україна: філософський спадок століть. – К., 2000. – Т.1. – С. 615; ¹⁰Короткий В., Біленький С. Михайло Максимович та освітні практики на Правобережній Україні в першій половині XIX ст. – К., 1999. – С. 89; ¹¹Там само. – С. 89; ¹²Козак С. Між історіософією і месіанізмом (“Книга буття українського народу”) // Записки Наукового товариства ім. Т. Шевченка. – Львів, 1992. – Т. ССXXIV. – С. 57; ¹³Hroch M. Language and Nation Identity // Nationalism and Empire. The Habsburg Monarchy and Soviet Union. – N.Y., 1992. – P. 68; ¹⁴Грушевский М.С. Очерк истории украинского народа. – К., 1991. – С. 315; ¹⁵Короткий В., Біленький С. Знач. праця. – С. 125; ¹⁶Там само. – С.173 – 174; ¹⁷Там само. – С. 174; ¹⁸Там само. – С. 174; ¹⁹Там само. – С. 181.

В.Й. Горобець, канд. філол. наук

РУКОПИСИ XVIII СТ. У ФАМІЛЬНОМУ АРХІВІ М. МАКСИМОВИЧА

Палеографічний опис нововиявлених контрактів, заповітів, послужних списків XVIII ст. дає змогу ввести до наукового обігу завдяки порівняльному аналізу непересічні джерела з генеалогії та історії української мови.

Paleographic Description of the Newly discovered Contracts, Wills, Work-Service Record of the 18 Century makes it possible as a result of the comparative analysis to introduce important sources from genealogy and history of the Ukrainian language into scientific usage.

У родинному фонді архіву М. Максимовича¹, окрім приватних листів предків вченого, що писані російською мовою староукраїнської редакції упродовж 1779 – 1794 р.р. (понад 17 рукописів – ф. ХХХІІ – спр. 352 – 363, 371), збереглися оригінали та копії XVIII ст. різножанрових актових документів, наукова вартість яких з огляду на природний мовний виклад, змістовність та виразні стильові особливості – беззаперечна. Як-от:

1. *Універсал гетьмана Данила Апостола* про взяття під “гетманську протекцію и оборону Леонтія Максимовича” у зв’язку з його каліцтвом “до взросту дѣтей” за вірну службу батька Василя Максимовича, що, як зазначається в документі, “на Кодими о(т) неприятеля усѣченіє(м) голови живо(т) свой окончилъ”. Глухів, 1734 р. Копія XVIII ст., in F⁰ – 2 арк. Типовий акуратний скоропис I половини XVIII ст, як і папір (філігрань із серії композиції “Almod rarpier”)². У заключному протоколі у формулі підпису ремарка: “По повеленію Его Ясневелможности, на сей чась болѣзнуючого, подписаль войсковий енеральний писарь Михайло Турковский” (арк. 1, ф. XXXII, спр. 435).

2. *Заповіти* (“духовницѣ”), із яких родинних – три:

А. “Тестаментъ бунчукового товариша Стефана Максимовича” (1737р.). Копія XVIII ст. in F⁰ (21x32,7) – 2 арк. Дрібний український скоропис XVIII ст. Папір російських фабрикантів (філігрань – АГ-СН³) – ф. XXXII, спр. 438.

Б. “Духовниця” Леонтія Максимовича. Копія XVIII ст. in F⁰ (25,2x33) – 2 арк. Папір російських фабрикантів (філігрань: РФ – вензель – АГ⁴). Приписка в есхатоколі: “Писаль сию духовницю своею рукою власною Леонтий Максимович в селі Човховѣ в 1744 году априля 15 дня и вручилъ въ соблюденіе женѣ моей Евдокии Леонтиевой Максимовичовой” (арк. 1) – ф. XXXII, спр. 440.

В. “Тестаментъ” Параскевії Леонтіївни Соболевської, грудень 1794р. Оригінал in F⁰ (22x34) – 2 арк. Папір російський (синій). Документ скріплений червоною сургучевою печаткою. Виклад типовим канцелярським почерком, закінчується текст строкатим старечим підписом адресанта: “Параскевія Соболев...” – ф. XXXII, спр. 450.

Г. Осібне місце займає “Дестаментъ” Михайла Лисохи від 3 квітня 1746 р., про родинні стосунки якого до Максимовичів немає інформації. Оригінал in F⁰ (23x31,2) – 1 арк. Дрібний акуратний скоропис XVIII ст. Документ складався учетверо, і по центру, у межах лінії зламу, – власноручний надпис адресанта: “Сей дестаментъ належи(т) доцѣ моей Евдокии. Старшой належи(т) симъ справовати” з підписом заповідача. Проста українська мова, як і природний стиль викладу в документі, що являє собою вірєць даного жанрового різновиду приватної документації. – ф. XXXII, спр. 454.

3. *Контракти у господарських справах.*

А. Контрактъ Іосифа Максимовича про добровільний розподіл з братом Леонтієм права на володіння млином від 30 жовтня 1731р. Оригінал in F⁰ (20x31,7) – 1 арк. Каліграфічний почерк XVIII ст. Філігрань – хрест у гербовому картуші⁵. Типовий взірєць контракту, створеного за дружньою згодою крєвних осіб: “Своими руками оний подписуємъ: Владимир Максимович, Стефан Максимович товариш войсковий”. Іще: “Будучи при таковой добровольной между обоими сторонами згодѣ яко прошений пріятель, подписуюся: Василь Думитрашко Райча, товариш бунчуковий” (арк. 1) – ф. XXXII, спр. 431.

Б. “Контрактъ Ивана Фролова, жителя полку Стародубовского, сотнѣ Топалской, слободы Свяцкой подданого Киево-Печерской Лавры зъ войсковымъ товарищемъ Леонтіємъ Максимовичомъ” на розбудову млина на р. Трубежі, облаштування дворища та умови власності між обома сторонами від 1 березня 1743 р. Оригінал in F⁰ (19x32,2) – 2 арк. (1 зв. чистий). Акуратний скоропис XVIII ст., папір російського фабриканта (філігрань “РФ” – фігурний вензель власника у картуші⁶). Взірєць типового контракту I пол. XVIII ст. з виразним дотриманням композиційних ознак у формулярі і мовним викладом – ф. XXXII, спр. 439.

4. Юридичні зобов'язання.

А. “Подписка” Фролова про виконання угоди згідно з укладеним контрактом 1743р. з Леонтієм Максимовичем, подана вдові пані Леонтієвій Максимовичевій 30 жовтня 1746 р. Оригінал in F⁰ (20x33) – 2 арк. Папір XVIII ст. – ф. XXXII, спр. 441.

Б. “Мировая подписка”, видана Євдокії Лукашевич від осавули полкового переяславського Михайла Лукашевича про розв'язання спору “полюбовнимъ договоромъ”, а не “суднимъ процессомъ” від 21 березня 1756 р. Оригінал in F⁰ (25x32,5) – 2 арк. Письмо – скоропис XVIII ст. Папір російський (філігрань – із сюжетної серії “Pro patria”⁷). Документ завірений п'ятьма сургучевими печатками офіційних свідків – представників сотенної і полкової старшини – ф. XXXII, спр. 414.

5. Квитанції:

А. “Квѣтовое письмо”, видане Іосифу Максимовичу від малокаратульських священників-ієреїв Івана та Василя Наскевичів на повернення застави у зв'язку з погашенням боргу 9 листопада 1732 р. Оригінал in F⁰ (24x32,4) – 2 арк. Класичний канцелярський скоропис I пол. XVIII ст. Філігрань: зліва – невиразний картуш з емблемою,

справа – ініціали PS, обрамлені ламаним чотирикутником. Візирець документа відповідного жанру, що завірений розмашистими підписами його давців. – ф. XXXII, спр. 434.

Б. “Валовая квитанция” Федора Дмитриевича, сина Максимовича, видана пані Леонтієвій Максимовичевій про відсутність боргів у волості Човхівській за наслідками здійсненої ревізії зборів із висновком – “Нікакого врону не явилосся” (1746 р.). Оригінал in F⁰ - 1 арк. Строкатий розмашистий скоропис XVIII ст. – ф. XXXII, спр. 442.

6. *Документи про накладання арешту на рухоме та нерухоме майно Іосифа Максимовича у зв'язку із скаргою Євдокії Леонтієвої Максимовичевої.*

А. Рішення Переяславської полкової канцелярії від 24 жовтня 1731 р. про арешт майна Іосифа Максимовича, за підписом наказного полковника переяславського Василя Томари. Оригінал in F⁰ (20x32) – 2 арк. Типовий канцелярський скоропис I пол. XVIII ст. на звичному тонкому завізному папері (філігрань: сюжетна композиція із серії *Almod papier*) – ф. XXXII, спр. 433.

Б. Актикована копія XVIII ст. про накладання арешту на майно Іосифа Максимовича від 28 грудня 1731 р., завірена печаткою Переяславського магістрату. In F⁰ (23x32) – 2 арк. Дрібний акуратний скоропис I пол. XVIII ст. на папері того ж гатунку, що й рішення канцелярії (див. вище) – ф. XXXII, спр. 432.

7. *Купча*, передана пресвитеру Глібо-Борисівському, іерею Саві Семенову від Іосифа Максимовича, значкового товариша Переяславського полку у зв'язку з продажем ділянки землі з двором у липні 1737 р. Оригінал in F⁰ (25,7x33) – 1 арк. Скоропис автора на російському папері I пол. XVIII ст. – ф. XXXII, спр. 437.

8. *Подорожній лист* (“подорожна”, замість давнішого “паспорт”), виданий “Брянского пехотного полку порутчику Івану Максимовичу від 14 листопада 1785 р. у зв'язку з відрядженням до Пермського намісництва “для приему асигнованных Государственной военной коллегією въ полки второй дивизии рекруть”. Оригінал in F⁰ (21x32,2) – 2 арк. Текст упоперек аркуша 1 на російському папері (сюжетна філігрань – у картуші – ведмідь з піднесеною над головою секірою, з іншого боку – ініціальна аббревіатура – ЯМСЯ). Документ, що виданий в Україні, завірено червоною сургучевою печаткою – ф. XXXII, спр. 449.

9. Рішення депутатської губернської комісії про внесення у дворянський реєстр роду Максимовичів та видачу грамоти на дворянство Івану Максимовичу. Три списки (копії XVIII ст. – ф. XXXII, спр. 446-448), серед яких найдавнішим є документ за №448. In F⁰ (22x33). 3 одиниці – 12 арк.

10. Екстракт – засвідчення про родослівну лінію Максимовичів з характеристикою фамільного герба – кінець XVIII ст. Оригінал in F⁰ (22x34) – 2 арк. Дрібний скоропис XVIII ст., очевидно, Івана Максимовича. Документ містить фактичні свідчення про походження роду Максимовичів, надання привілею на шляхетство “прадхдові Васильковскому” (Максимовичу) від польського короля Іоанна Третього в 1638 р. – ф. XXXII, спр. 452.

11. Послужний список Івана Максимовича 1798 – 1817. Оригінал in F⁰ – (21,5x34) – 10 арк. У його складі: “Списокъ бунчукового товарища Івана Максимовича в повѣтѣ Золотоношскомъ жителя 11 мая 1798 г.” “Списокъ дворянина, отставного секунд-майора Івана Максимовича 1808 г.” (на 49 р. перебуває у відставці, житель Золотоніського повіту Малоросійської губернії) – ф. XXXII, спр. 451.

Як свідчить Універсал гетьмана Данила Апостола та змістове навантаження виявлених документів, які мають значну лінгвістичну інформативність (передусім – джерела першої половини XVIII ст.), шляхетський рід Максимовичів був тісно пов’язаний із буднями вітчизняної історії, з військовим побутом і в поросі козацьких походів боронив господарський лад на землі у сув’язі з духовним зростанням нового покоління людей, певна річ, через власну родину. У цьому зв’язку демократизм у дотриманні формуляра, як і мовного викладу в цілому, поглиблюється через наявні сміливі відступи від структури документа у вигляді невимушених, але мотивованих умовами створення документа роздумів, які, власне, перетворюють його в історичну пам’ятку епохи. Пор. незвичний оптимістичний зачин у “Духовницѣ” Леонтія Максимовича (1744 р.): “Слава бгу единому во Троицѣ Стой славимому, пожившому мнѣ в семь временномъ свѣтѣ.” А далі вже з дотриманням формуляра: “Во имя Отця і сина і Святаго Духа, Аминь. Я, рабъ Божий Леонтий...” І знову виклад простою мовою виразних істин стосовно похорону: “Тѣло же мое гришное вручаю матери-землѣ и вное погребти по звичаю христьянскому з убожества же моего” (арк.1). Ще “просторніший” в оформленні та додатках, що вмонтовані гарною

(природною) українською мовою, “Тестамент” бунчукового товариша Стефана Максимовича – сина Петра Максимовича (1737): “Во имя отца и сына и святого Духа. Аминь. Понеже допущением божимъ безсовѣстніе злодѣи, сего настоящего 1737 году 14(д) генваря ночью з пятницѣ на субботу добившись до скарбця в церкви Каменной покрови Богородицѣ в Переясловлѣ<, > побрали многих худобу<, > на останокъ і запалили<, > в якомъ де полумѣ и моя шкатулка зъ срѣбромъ моимъ<, > и жени моей такъ срѣбромъ<, > яко ланцужкомъ<, > дукатомъ и перстенками и з писмами, и другая скриня великая с фантами, и барило с ценю згорѣло<, > а о шкатулцѣ – украденная или згорѣла – вида нѣтъ.

Нинѣ же, во время тревоги и войны, имѣючи я Указъ ея Императорского Величества з Енеральной войсковой канцеляріи ступа(т) в походъ, а разсуждая то, что(б) жена моя по смерти моей<, > а иле тепе(р), при утратѣ свое(г)[о] внесены, не была о(т) кого обиждена<, > умислилемъ сей мой Тестаментъ при виходѣ зъ дому написать. За сии непрестанній коло господарства труди по смерти моей легую добра мои, по отцу моему Петру Максимовичу мнѣ спалие, женѣ моей Евдокии Петровской”.

Не забуває автор і про сестер: “Мѣсце же еще млиновое на грелѣ мѣской Глемязовской сестри Анастасии, на которомъ былъ млинъ преждѣ, имѣет битъ сестрѣ Еленѣ Исаевой” (12 зв.).

Щодо дітей наявне в контексті істотно зауваження: “Если будут учиться и будутъ добримы, котори(х) видя моя жена статечность и постоянство и еще що ей будетъ изволеніе и ласка, опредѣли(т) имѣеть по своей смерти” (2 зв.).

Стриманість до дітей зумовлена вимогливістю до них у дусі національних традицій: не лише повноліття, але й чесність та навчання, сумлінна порядність у родині й на службі визначали мотивацію батьків стосовно передачі певної частки майна у спадщину. Не зупиняючись на інших текстових фрагментах, які писані доброю українською мовою, відзначимо, що документ прилягає до кращих заповітів старшинської еліти, зокрема “Духовниці” полковниці гадяцької Бороховичевої, де оповідна частина загалом виходить за межі заповіту з простим викладом смутних подій на Полтавщині, коли “неприятель шведъ допущениемъ бжіимъ войшошь в нашу Малую Россію”, як і перебігу неприємних колізій у родинних стосунках, зумовлених зрадливістю сина Федора

та зухвалістю дружини: “Я жъ зъ своїми дѣтми пошла до Пултави, уходячи предъ неприятелемъ<, > и тамъ до самой баталѣи облеженою перебуваламъ<, > а онъ, Федоръ, сынъ мой, былъ при гетманѣ Скоропадскомъ<, >. А якъ шведъ вѣйшолъ зъ Лютенки навеснѣ, в ту пору он же, Федоръ, зъ сыномъ Романомъ поехали въ Лютенку и там, въ погребѣ схованніе, гроши з землѣ винялъ<, > о чомъ я отнюдь быть не знала...

Жена его Татьяна., *забувши страхъ божий, сподѣвалася* зна(т) моею в старости скорой *смерти, стала мене обманювати* тыхъ грошей отдачею. За сина своего, Романа Федоровича, а моего внука, дочь [Савича] у супружество *висватавши, сама* вскорѣ померла” (ф.І, 57541, арк.2-2зв.). Певна річ, можна зрозуміти рішення полковниці про відмову у спадщині внукові, який “неправеднимъ путемъ пошовши, а барзѣй слушаючись науки его мылости тестя своего [Савича], пошолъ зъ нымъ въ Москву безъ вѣдома моего”. І далі йдеться про приховану спробу останнього отримати potwierдження на нібито надану йому частку у Москві через гетьмана І. Скоропадського. У поновленій духівниці полковниця щиросердно зізнається, пишучи невимушеною природною літературною мовою (за браком місця для детального аналізу наводимо фрагменти тексту): “Чинила духовницю в року 1712, въ которой *не хотѣла зъ ґрунтовъ нѣчого унуковѣ моему записати* тыхъ рады причинъ<, > что онъ зъ своимъ отцемъ, а по смерти отца з маткою своею тыми *гуртовыми*, якъ выше выразилося, *грошима* завладѣлъ”. Метонімії, метафоричні переноси, загалом – усталені вислови (фраземи) насичують мову викладу настільки, що від сухого документа лишаються лиш де-інде контури формуляра, а розмита структура породжує художню сповідь: “Срѣбра столового не мало, цѣнѣ, мѣды, грошей, стада конского немалое число быдла рогатого, овецъ пчолъ [побралъ]. Не зносній *обялъ мене жаль* и скорбь великая. *Кривавою працею* набытіе добра. Начала... свое добро назадъ о(т)бырати, но она, Марія Савичівна, не токмо *поперестала того чинити* але ще два рази розбыла мене на *добровольной дорозѣ*, напавши челядю. Робячи горѣлку, *мнѣ* руки *крутила*, *старою сукою* називала и иними укоризненними ругала словами. На моихъ пожиткахъ живеть и мене ругаетъ, другое что безвинне бьетъ, *за що она въ Глуховѣ* *скаржилася* (3-3 зв.). При стриманій шляхетності звучить добра українська літературна мова, де простота поєднується із довершеними синтаксичними конструкціями,

маркованими зворотами, що в цілому семантично доповнюють пластику вислову через узагальнення пережитого в різних ситуаціях та асоціативних зв'язках. Подібна демократизація мови, як не парадоксально, дається взнаки у заповітах, писаних навіть високого стану духовними особами (не кажучи про священників взагалі), але лише з переходом до клаузул викладової частини, де йдеться про конкретний розподіл набутого майна, де, справді, звучить загальноновживана мова, певна річ, доповнена природними узагальненнями, наперекір мотивувальній частині (частіше – інтродукції), ускладненій всуціль перелитими у слов'яноруське плетиво християнськими сентенціями і правовими мотиваціями. Згадаймо, хоча б заповіт віденського митрополита архієрея Герасима, що, повернувшись із-за кордону в Україну, поселився в Остапівській сотні Миргородського полку доживати віку, як він зазначає: “по немаломъ, а мнѣ скорбномъ, в краяхъ далекихъ путешествій” 1679 р. (I, 57498). Наведемо для прикладу лише один фрагмент (за браком місця): “Всечестному обители Полтавской ігуменови ему самому и братіи зуполную власть и право о(т) мене одержавши, яко своимъ власнимъ, а никому не пеннымъ и незаведеннымъ добромъ волно держати, албо кому иному незаборонно *дати, продати, позичити, замѣнити, заарендовати, і як хотѣти* подлугъ воли и уподобання своего оними добрами диспозовати. Я, зась смиренній архіерей, помененныхъ кгрунтовъ и добръ записаннихъ вѣчне зрекаюся, і от сего часу вѣдати о ни(х) не хочу овшемъ, не толко сам справи до них мѣти не маю и не буду вѣчними часи...” (арк. 1 зв.).

У фамільному архіві М. Максимовича виявлено один із взірців козацьких заповітів, писаних доброю українською літературною мовою на живій народній основі, де витримана структура і формуляр. Із цього погляду його можемо поставити в один ряд із копією яскравого заповіту сотника Басанської сотні Переяславського полку Кліма Шаповаленка (ф. II, спр. 3150).

Йдеться про “Дестаментъ” (тобто тестаментъ) Михайла Лисохи, складений у с. Ковалях Лохвицької сотні Лубенського полку в середині XVIII ст. На жаль, ніяких інших свідчень, окрім тих, що викладені в контексті пам'ятки, про особу автора, не маємо. А за соціальним становищем це був не дуже заможний козак, що на схилі літ опинився в господі одного із своїх зятів доживати віку, свідки у нього – теж прості люди, ремісники й козаки. Однією з нових

особливих прикмет є поставлений підпис – автограф без усталеної у заключному протоколі формули-кліше давця документа.

Текст заповіту козака М. Лисохи, що нижче публікується, дає змогу пізнати спадкоємні мовні традиції на рівні цілісного контексту документа.

Звичайно, самодостатнє значення мають інші, зазначені вище документи (контракти, розписки, квитанції, витяги із справи та посмертний список одного із представників роду Максимовичів). За браком місця, не маємо змоги зупинитися детально.

“Дестаментъ” Михайла Лисохи

1746 году априля 3 дня

Во имя w(т)ца і сина і свтаго Дха. Я, рабъ Бжи, Миха(й)ло Лисоха, w(т) г(с)да Бга хоробою посіщеній ближше ко (с)мерти, нежели ко животу, чиню порядокъ дѣте(м) свои(м) за живота своего напередъ<,>. Доцѣ моей старшо(й) Евдокии<.>: поле, которое въ Лѣпльвскомъ полѣ, корову одну<,>. Доцѣ моей ме(н)шой, которо(й) я лѣсьь продалъ за десять золоти(х) за Мостищемъ, то тии де(н)ги доцѣ моей Агафії. Аби до ти(х) денегъ нѣхто не интересовался<,>. Которую хату я продалъ копь за вѣсѣмъ, то я самъ далъ за душу wцу Демияну Лѣпльвскому<,> золоти(х) пя(т)ъ<,> а копь шѣсть лежало в Харка, в Бала(н)дюка, то тии денги онъ избрал, Лукя(н) Кова(л), зя(т) мо(й), в Баландюка копь шѣсть<,>. І тии денги wний Лукя(н) Кова(л) повиненъ w(т)да(т) доцѣ моей Евдокии, ежели би не могль w(т)дати доцѣ моей Евдокии ти(х) дене(г), то и дѣти ей буду(т) пошукovati ти(х) же денегъ на Ковалю, зятю моему<,>. Wнуцѣ моей Аннѣ - лѣсьь, що за селомъ<,> за Савенкомъ<.> А ежели би внука моя Анна где подѣлася, то и wни(й) лѣсьь належит доцѣ моей Евдокии, а ежели би и wная Евдокія гдѣ подѣлася, то і по сме(р)ти ей дѣтямъ<.> ей лѣсьь належи(т), и жеби не важился нѣхто инши(й) до того лѣсу. Мушкетовъ два<,> і мѣдень – в(ь) Лукяна Коваля, зятя моего – мушкетовъ два и шабля – и тое повине(н) пода(т), пополамъ роздѣлитися<,> з дочкою моею Евдокією, а могль би роздѣлитися Лукян wними мушкетами и шаблею и мѣденемъ<,> то кладу заклятіе афема⁸ трижди. Ежели би не могль подѣлити пополамъ<,> и розсудитися на wномъ свѣтѣ за тое<,>. І wний Лукя(н) взялъ в мене корову талярей⁹ за два – и тими повиненъ подѣлити пополамъ<,>. Вещи го(с)пода(р)скіе

позоставались в Ковалю Лукяна, зятя моего<, > то тии вещи вному Лукяну Ковалю належат, и жеби нѣхто не интересовался до ти(х) вещей<.> А хто могль сей дестамен(т) касовать албо преписа(т), то на афеми трижди прокля(т)<.>

Амѣнь, амѣнь, амѣнь.

(підпис адресанта) – В.Г.

Списался сей дестаме(н)тъ в го(с)подѣ в Рацка,- зятя моего, в Ковалю(х) – при люде(х) че(с)них и вѣри годни(х): Хведор Пошиваній, Петро Гонча(р) бугулавски(й), Степанъ Ухо.

(підпис адресанта) – В.Г.

¹Рукописи виявлені у фондї ХХХІІ Інституту рукописів Національної бібліотеки ім. В.І. Вернадського. Інші, що використані для порівняння, локалізуються в колекції О. Лазаревського; ²Пор. Горобец В.І. Філиграні на бумаге українских рукописей XVIII в. (материали к отечественному своду водяных знаков) // Рукописные фонды Центральной научной библиотеки им. В.И. Вернадского. – К., 1989. – С. 108-109; ³Там само. – С. 114; ⁴Там само; ⁵Там само. – С. 105; ⁶Там само. – С. 114, 115; ⁷Там само. – С. 115; ⁸Очевидно, анафема; ⁹Угорі над рядком: “и взялъ вдѣ куръ десь коп три” (невиразна помітка).

О.І. Ніка, канд. філол. наук

УКРАЇНЬСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХУІ – ХУІІ СТ. У НАУКОВІЙ РЕЦЕПЦІЇ І. ФРАНКА

Уточнюються хронологічні межі періоду та процеси націоналізації і демократизації української літературної мови другої половини ХУІ – ХУІІ ст.

The chronological limits of the period and both processes of nationalization and democratization of the Ukrainian literary language of the second half of the 16th – 17th centuries are specified.

У колі наукових інтересів І. Франка-мовознавця¹ були питання історії української літературної мови. В українському мовознавстві вчений переважно відомий за рядом статей, в яких осмислює і переосмислює проблемні питання, що постали в процесі мовної дискусії 90-их років ХІХ ст. Еволюційний характер поглядів лінгвіста на перспективи розвитку української літературної мови є підґрунтям для теоретичних роздумів про поступ української